

Rapport fra bogudvalget 2007-2008

Rapport fra bogudvalget 2007-2008

Udgivet i 2008
af Styrelsen for Bibliotek og Medier
H.C. Andersens Boulevard 2
1553 København V

Telefon: 33 73 33 73
post@bibliotekogmedier.dk
www.bibliotekogmedier.dk

Publikationen er tilgængelig
på styrelsens hjemmeside

ISBN: 978-87-92057-48-8
Elektronisk ISBN: 978-87-92057-49-5

Indholdsfortegnelse

Udvalgets baggrund og kommissorium	3
Resume af udvalgets anbefalinger	4
Statistik	4
Udgivelse og tilgængelighed af kvalitetslitteratur	4
Udgivelse af kvalitetslitteratur	5
Antal af bogudgivelser	5
Forfattere	7
Forlag	9
Bøgers tilgængelighed.....	10
Handel med bøger	10
Salgskanaler	10
Bogpriser.....	12
Biblioteker	13
Formidling af bøger.....	15
Læsere.....	16
Statistik.....	17
Litteraturhenvisninger	19
Bilag	20
Bilag 1: Kommissorium	20
Bilag 2: Udvalgets sammensætning	21
Bilag 3: Personer og organisationer, der har haft foretræde for bogudvalget	22
Bilag 4: Oversigt over eksisterende statistik.....	23

Udvalgets baggrund og kommissorium

Den danske bogbranche har siden 1837 indbyrdes aftalt en del af vilkårene for handelen med bøger i Danmark. Bogbranchen har frem til nu kunnet indgå sådanne aftaler i kraft af dispensationer fra den danske konkurrencelovgivnings generelle forbud mod bindende videresalgspriser.

Siden 1980'erne er dispensationerne gradvist blevet indskrænket, og aftalerne omkring bogpriser og samhandel liberaliseret. De seneste indskrænkninger trådte i kraft i januar 2001 og juli 2006. Status er nu, at forlagene kan fastsætte udsalgsprisen på 10 pct. af visse udgivelser, og at der ikke er nogen begrænsninger for, hvem der kan forhandle bøger.¹

Begrundelsen for den sene liberalisering af bogmarkedet (i forhold til andre områder) var en formodning om, at et frit marked ville medføre en styrkelse af mainstream- og bestsellerlitteratur på bekostning af den øvrige del af litteraturen. Det hævdedes, at priskonkurrence på bøger ville medføre lukning af boghandler og dermed økonomiske problemer i den danske bogbranche. Dette ville igen føre til en mindre omfangsrig produktion af kunstnerisk og kulturelt værdifulde udgivelser, fordi disse ofte giver mindre salg og mindre indtjening.

Med det formål at overvåge om liberaliseringen havde sådanne utilsigtede effekter blev der i 2001 og igen i 2004 nedsat undersøgelsesudvalg, der i årene 2001-2006 afgav fire rapporter.

I 2007 blev det udvalg nedsat, som hermed afgiver rapport. Det fik følgende opgave:

"Udvalget om bogens kulturpolitiske situation skal overveje mulighederne for at etablere en forbedret statistikproduktion om bøger og bogmarked, og fremkomme med anbefalinger herom.

På baggrund heraf skal udvalget give en generel analyse af bogens kulturpolitiske situation, særligt hvad angår bøgernes tilgængelighed og udgivelsen af kvalitetslitteratur".²

Udvalget har vurderet den eksisterende statistikproduktion om bøger og bogmarked og fremsetter i denne rapport anbefalinger om etablering af en forbedret statistik.

En forbedret statistik er en forudsætning for at kunne gennemføre en kvalificeret analyse af bogens kulturpolitiske situation. Udvalgets fokus har været at:

- Drøfte og vurdere *bøgernes tilgængelighed*
- Drøfte og vurdere vilkårene for *udgivelse af kvalitetslitteratur*.

I denne rapport fremlægger udvalget resultatet af sine drøftelser i en kortfattet form, da de forudgående udvalg har analyseret bogmarkedet detaljeret og dermed foregrebet mange af dette udvalgs konklusioner. Udvalgets drøftelser har været struktureret efter en forenklet værdikæde for bogen, som kan beskrives således: fra forfatter over forlagsproduktion til detailhandel og formidling og endelig derfra til læseren. Denne værdikæde er grundlaget for rapportens struktur.

Udvalget indleder rapporten med at resumere anbefalingerne.

¹ Konkurrencerådets afgørelse, journal nr. 4/0120-0301-00187FI//PR. www.ks.dk.

² Hele udvalgets kommissorium samt udvalgets sammensætning fremgår af bilag 1 og 2.

Resume af udvalgets anbefalinger

Statistik

Udvalget anbefaler, at kulturministeren sikrer, at Dansk BiblioteksCenter (DBC) videreudvikler den nuværende Bogstatistik over *udgivne bøger*, herunder sikrer, at bøger til forhandling i detailhandelen i statistikkerne kan adskilles fra andre bøger.

Udvalget anbefaler, at kulturministeren forhandler med Boghandlerforeningen om, hvordan Boghandlerforeningens statistik over *bogsalg og bogpriser*, baseret på det faktiske salg, kan gøres tilgængelig for offentligheden.

Udvalget anbefaler, at kulturministeren sikrer produktion af en statistik over *forfatteres* produktionsvilkår, herunder tilgangen af nye forfattere.

Udvalget anbefaler, at kulturministeren sikrer produktion af en statistik, der belyser de økonomiske forhold for *forlag og boghandler*.

Når videreudvikling og produktion af ovennævnte statistikker er etableret, **anbefaler udvalget**, at kulturministeren i en årlig analyserapport forholder sig til udviklingen og eventuelle behov for en kulturpolitisk indsats.

Udvalget anbefaler, at alle bogstatistikker gøres offentligt tilgængelige.

Udvalget anbefaler, at der etableres et kontaktudvalg for bogstatistik, der inddrages i den fortløbende udvikling af alle bogstatistikker.

Udgivelse og tilgængelighed af kvalitetslitteratur

Udvalget anbefaler, at der iværksættes kvantitative og kvalitative undersøgelser af kvalitetslitteraturens omfang og vilkår.

Udvalget anbefaler, at folkebibliotekerne samt deres indkøb og formidling af kvalitetslitteratur hurtigst muligt inddrages i de regionale kulturaftaler.

Udvalget anbefaler, at bibliotekerne og litteraturen inddrages i Kunstrådets drøftelser af de regionale kulturaftaler.

Udvalget anbefaler, at en kommende granskning af folkebibliotekernes formidlingsrolle inddrager indkøb og formidling af kvalitetslitteratur.

Udgivelse af kvalitetslitteratur

Det forrige udvalg rettede sit fokus mod "skønlitteraturen og den almenkulturelle faglitteratur" – i modsætning til den videnskabelige litteratur og undervisningslitteraturen. Dette valg blev truffet, ud fra en forståelse af at det var kulturpolitiske overvejelser knyttet til de nævnte kategorier, der var baggrunden for det forrige udvalgs kommissorium.³

Det nuværende udvalgs kommissorium fokuserer på udgivelse af 'kvalitetslitteratur'. Kvalitet kan findes i alle kategorier af litterære værker og er uafhængigt af et værks kategori og genre. Kvalitetsværker udmærker sig bl.a. ved et højtudviklet sprog, en æstetisk følsomhed og et bevidst og kreativt forhold til den aktuelle genres teknik og virkemidler. Kvalitetslitteratur giver læsere mulighed for at erhverve en større viden om og udvikle en dybere forståelse af deres liv og omverden.

Den generelle opfattelse af kvalitet ændres over tid. Der kan derfor ikke automatisk genereres data, der kan dokumentere kvalitetslitteraturens udvikling over længere perioder, men udelukkende foretages enkeltstående analyser baseret på fastlagte karakteristika. Udvalget må tilslutte sig de tidligere udvalgs anbefalinger om kvantitative og kvalitative undersøgelser af kvalitetslitteraturens omfang og vilkår.

I mangel på data og viden om mængden af udgivet *kvalitetslitteratur* ses i det følgende nærmere på antallet af *bogudgivelser*.

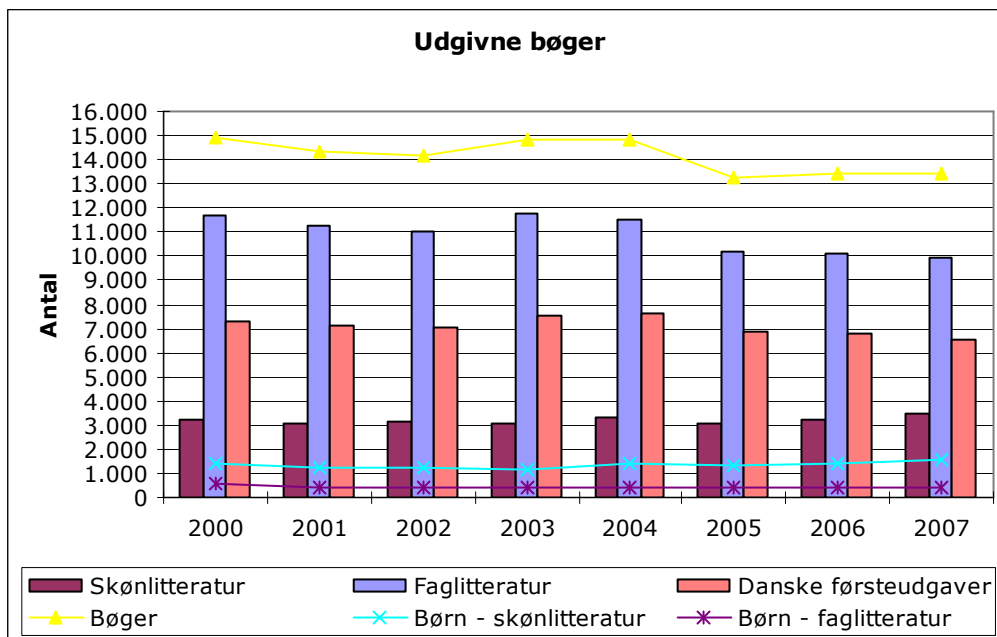
Antal af bogudgivelser

På basis af Dansk bogfortegnelse, der er en del af Nationalbibliografien, udarbejder DBC en kvartalsvis og årlig Bogstatistik. Dansk bogfortegnelse og Bogstatistik omfatter alle offentliggjorte bøger, herunder forskningsrapporter, visse kursusprogrammer og informationspjecer, telefonbøger m.m.

Til vurdering af udgivelsernes tilgængelighed i detailhandelen udarbejder DBC en særskilt, ikke offentliggjort, statistik over de bøger, der er omfattet af samhandelsaftalen mellem Forlæggerforeningen og Boghandlerforeningen. Denne statistik omfatter hovedparten af bøger i detailhandelen, men ikke alle, fordi nogle udgivere ikke har tilsluttet sig samhandelsaftalen. En forbedring af statistikken på dette punkt er derfor central for at kunne vurdere bogudbuddets størrelse.

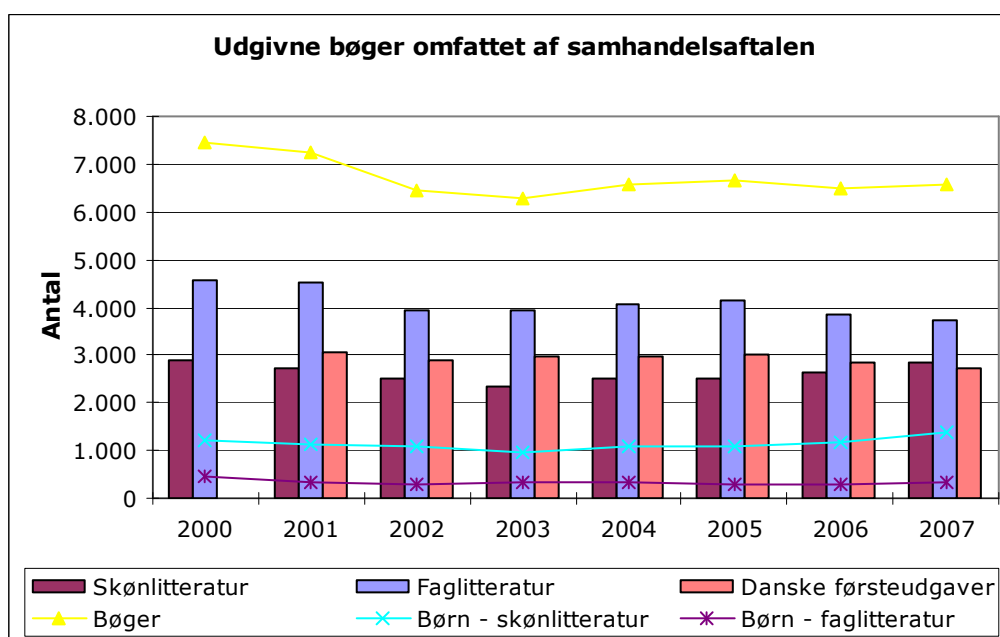
Figur 1 og 2 viser henholdsvis udviklingen i antallet af udgivne bøger fra 2000 til 2007 og udviklingen i antallet af samhandelsaftaleomfattede bøger.

³ Det Danske Bogmarked 2001-2005, s. 20. Kulturministeriet, 2006. www.kum.dk.

Figur 1. Antal bøger udgivet i Danmark baseret på antal bøger registreret i Dansk bogfortegnelse. Kilde: Bogstatistik, DBC.

Det samlede antal udgivelser faldt i perioden 2000-2007. Det største fald forekom i 2005, og efterfølgende synes antallet af udgivne bøger relativt stabilt. Særligt inden for faglitteratur til voksne er der sket et fald i antallet af udgivelser.

Figur 2. Antal bøger udgivet i Danmark og omfattet af samhandelsaftalen mellem Forlæggerforeningen og Boghandlerforeningen og registreret i Dansk bogfortegnelse. Der findes ikke tal for danske førsteudgaver for år 2000.

Kilde: Bogstatistik, DBC, samt særkørsel (ikke publiceret) af samme.

For de *samhandelsaftaleomfattede* bøger ses i 2002 et fald på 13 pct. i forhold til antallet i 2000, som var det sidste år før liberaliseringen af bogmarkedet. Efterfølgende har antallet været relativt stabilt. Faldet er først og fremmest forårsaget af et fald i antallet af fagbøger for voksne. Antallet af skønlitterære udgivelser faldt også i begyndelsen af perioden, men steg igen, og i 2007 var tallet næsten på niveau med antallet i 2000. Antallet af danske førsteudgaver er relativt stabilt og udgør i perioden mellem 42 pct. og 47 pct. af alle aftaleomfattede bøger.

ger. Antallet af børnebøger faldt mere end voksenudgivelserne frem til og med 2005, hvor faldet var på 16 pct. i forhold til 2000. I 2006 og 2007 steg børnebogsantallet, så antallet i 2007 var 3 pct. større end i 2000.

Det er udvalgets antagelse, at internettets vækst som informationsmedium er en væsentlig årsag til faldet i antallet af faglitterære bogudgivelser. En nøjere undersøgelse af faglitteraturens situation i vidensamfundet bør overvejes. Det kan ikke ud fra statistikken ses, om liberaliseringen har haft indflydelse på faldet i antallet af udgivelser.

Andelen af bøger, der er omfattet af samhandelsaftalen, svinger mellem 42 og 51 pct. og er lavest (42-46 pct.) i årene 2002-2004. Aftaledækningen steg igen i årene 2005-2007, og der er således ikke grundlag for at tolke udsvinget i aftaledækningen som en reaktion på liberaliseringen.

Det kan konkluderes, at antallet af bogudgivelser i perioden 2000-2007, bortset fra det allerede omtalte fald i antallet af faglitterære udgivelser, har været præget af stabilitet.

Forfattere

Den grundlæggende forudsætning for udgivelse af dansk kvalitetslitteratur er, at der findes danske forfattere. Tilsvarende er oversættere en forudsætning for, at udenlandsk produceret kvalitetslitteratur er tilgængelig på dansk.

Forfatterbegrebet er meget bredt, og antallet af forfattere kan ikke fastslås. Omkring 21.000 personer har tilmeldt sig biblioteksafgiften. I 2008 fik omkring 275 forfattere og andre biblioteksafgiftsberettigede udbetalt over 100.000 kr.⁴

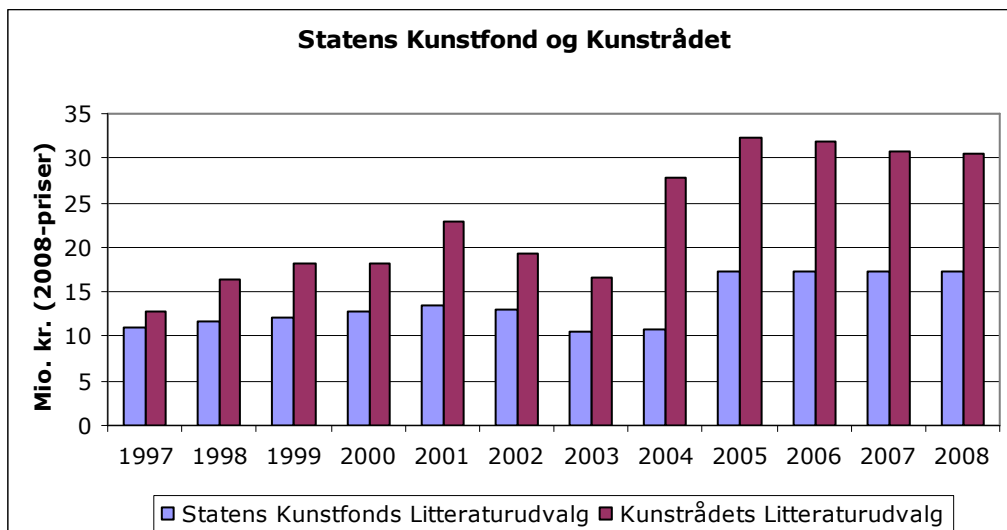
Udvalget har haft fokus på forfattere, der definerer sig som forfattere, har som ambition at kunne leve af forfatterskabet og er forfattere af kvalitetslitteratur inden for en eller flere genrer. Udvalget vurderer, at den overvejende del af personer i denne gruppe er medlemmer af en af de to danske forfatterforeninger, Dansk Forfatterforening og Danske Skønlitterære Forfattere, der tilsammen har lidt under 1.500 medlemmer.

Der findes ikke nyere statistikker eller undersøgelser, der kan anvendes til at belyse forfatteres samlede produktionsvilkår, da den seneste undersøgelse heraf er fra 1997. Forfatteres hovedindtægtskilder består af royalty og biblioteksafgift samt andre indtægter med forbindelse til bøgerne som f.eks. oplæsninger (bl.a. i DR), foredrag, kurser samt arbejds- og hæderslegater. Grundlaget for disse indtægtskilder er ændret i de seneste år. Udvalgets medlemmer har kunnet oplyse følgende:

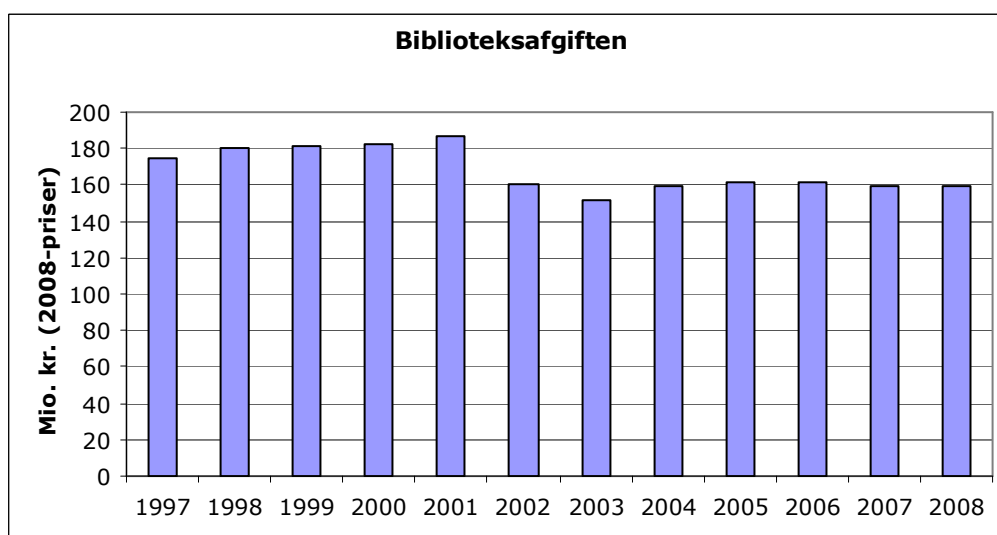
- En bogs trykoplæg er gennem de seneste 10-20 år blevet væsentligt mindre. Dermed er den såkaldte garantisum (forskudsudbetaling af royalty svarende til 1/3 solgt førsteoplæg) blevet tilsvarende mindre. Denne udvikling er blevet meget tydelig de seneste år.
- Der har i en årrække ikke eksisteret en såkaldt 'normalkontrakt', dvs. en aftale mellem Forlæggerforeningen og forfatterforeningerne, hvorfor royaltyen eller forfatterhonoraret er til åben forhandling med større differentiering til følge. Konsekvenserne af dette er blevet tydeligere de seneste år.
- Biblioteksafgiftens pointsystem, som ligger til grund for beregning af den enkelte forfatters afgift, er i 1999 og 2004 ændret til fordel for skønlitteratur til voksne, der nu tæller for 1,7 point pr. side mod tidligere 1 point.

Udviklingen i kunststøtten til forfattere, oversættere m.fl. er vist i figur 3 og 4.

⁴ Biblioteksafgiften udbetales til forfattere, der har forfatterskabet som hovederhverv, forfattere, der har andet hovederhverv, efterladte samt visse andre ophavsmænd, f.eks. oversættere og illustratorer. Af de tilmeldte til biblioteksafgiften i 2008 var 8.583 berettigede til et afgiftsbeløb, der oversteg bundgrænsen på knap 1.800 kr. Kilde: Statistik over fordeling af biblioteksafgift. www.bibliotekogmedier.dk

Figur 3. Udvikling i bevillingerne til Statens Kunstfonds Litteraturudvalg og Kunstrådets Litteraturudvalg i 2008-priser. (Finansministeriets indeks 146).
Kilder: Finansloven 1997-2008 og Kunststyrelsen.

Figur 4. Udvikling i biblioteksafgiften i 2008-priser (Finansministeriets indeks 146).
Kilde: Finansloven 1997-2008.

Statens Kunstfonds Litteraturudvalg yder støtte til forfatters fortsatte kunstneriske virke. Der er skabt præcedens for, at støtte overvejende gives til skønlitterære forfattere.

En del af bevillingen til *Kunstrådets Litteraturudvalg* anvendes som produktionsstøtte i form af arbejdslegater til forfatters, dramatikeres, tegneserieskaberes, oversætteres og andre persons arbejde med konkrete værker. Den øvrige del af bevillingen anvendes som støtte til en bred vifte af formål, fra udgivelser til konferencer og andre aktiviteter med litteraturformidlende sigte. Kunststyrelsen er ikke i stand til at oplyse den nøjagtige fordeling mellem produktionsstøtte og støtte til øvrige formål, da udvalget ikke har aftalt præcise kriterier for, hvad begrebet produktionsstøtte dækker.

Biblioteksafgiften er en bevilling, der fordeles som støtte til forfattere, oversættere og andre personer, hvis bøger benyttes på de biblioteker, der er omfattet af loven.

Derudover modtager 85 forfattere og 4 oversættere en indtægtsreguleret, *livsvarig ydelse*.⁵ Livsvarig ydelse kan tildeles kunstnere, der har en sådan kunstnerisk produktion bag sig, at vedkommende har manifesteret sig afgørende som kunstner. Ydelsen kan ikke søges.

For alle kunststøtteordningerne gælder, at de først kan tildeles, når en forfatter har fået udgivet mindst ét værk. Arbejdslegater fra såvel Kunstfonden som Kunstrådet er ligesom biblioteksafgiften skattepligtige. Et typisk legat har gennem nogle år ligget på et niveau, der kun svarer til få månedslønninger for f.eks. en nyuddannet bibliotekar. Et legat kan således blot sikre en forfatter arbejdsro i en meget begrænset periode.

Det har endvidere betydning, at forfattere, som følge af deres arbejdes karakter (ukontrollabel arbejdstid), ikke har mulighed for at opfylde de gældende arbejdsmarkedskrav for at opnå ret til f.eks. arbejdsløshedsunderstøttelse, sygedagpenge og efterløn.

Udvalget har med tilfredshed konstateret, at det fremgår af det kulturpolitiske arbejdsprogram, som Kulturministeriet har publiceret i august 2008, at der skal være fokus på dialog i og med kunstmiljøet om, hvordan man bedst muligt kan indrette støtteordninger til kunsten og kunstnerne.⁶

Forlag

Et forlag tilvejebringer, udvikler og udgiver ophavsretsbeskyttet indhold. Et forlag er en forretning. Udvikling og udgivelse af kvalitetslitteratur kan være en del af visionen og en del af forlagets image og udgivelsesprogram, men udgivelsernes samlede, langsigtede bidrag til forlagets indtjening må nødvendigvis være afgørende for forlagenes prioritering.

De generelle muligheder for at gøre tekster offentligt tilgængelige er blevet udvidet. Forlagsproducerede udgivelser konkurrerer derfor i stigende omfang med tekster, som ophavspersonen selv gør tilgængelige via internettet.

Antallet af forlag og udgivere i Danmark opgives forskelligt af forskellige kilder. Danmarks Statistik har registreret 1.206 udgivere af bøger, brochurer mv. i 2007.⁷ DBC har registreret ca. 1.000 udgivere med mere end 10 ISBN-numre i sin Forlagsvejviser.⁸ Boghandlerforeningen skønner, at der løbende findes ca. 1.700 udgivere, hvoraf mange kun udgiver et enkelt værk (med deraf følgende stor udskiftning i gruppen fra år til år). Forlæggerforeningen har ca. 60 forlag som medlemmer.

Den uensartede opgørelse af antallet af danske forlag gør en statistisk opgørelse af produktion og omsætning vanskelig. Forlæggerforeningen skønner, at foreningens medlemmer står for 80 pct. af den samlede bogomsætning (målt i forbrugerpriser).⁹

⁵ www.kunst.dk.

⁶ Et kulturpolitisk arbejdsprogram, s. 20. Kulturministeriet, 2008. www.kum.dk.

⁷ www.statistikbanken.dk.

⁸ www.dbc.dk.

⁹ Forlagsstatistikken. www.bogmarkedet.dk.

Bøgers tilgængelighed

Når en bog er skrevet og udgivet, skal den gøres tilgængelig for læsere. I det følgende indledes med en redegørelse for den praktiske tilgængelighed, hvilket betyder, at bogen kan købes i handelen eller lånes på biblioteket.

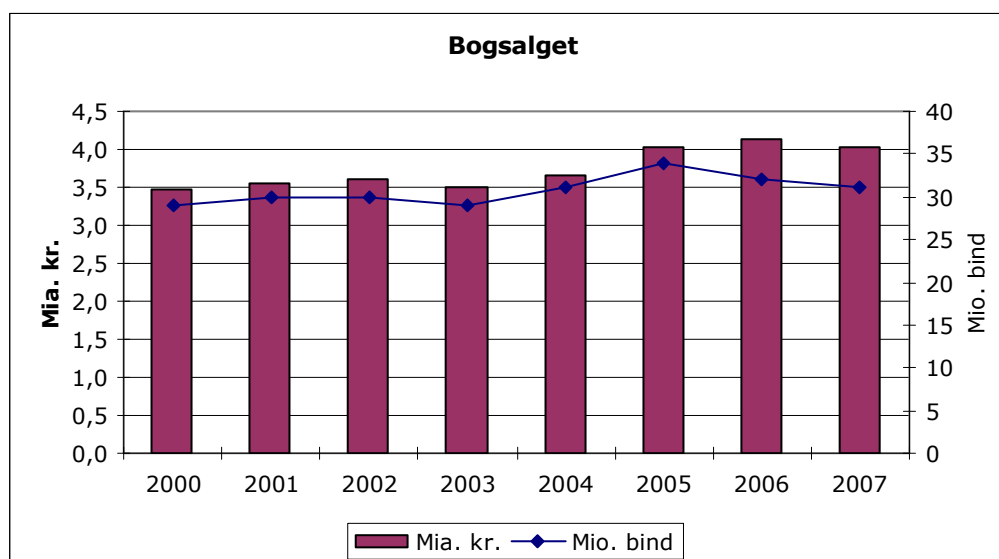
Tilgængeligheden drejer sig desuden om, hvorvidt potentielle læsere kan få kendskab til bogens eksistens og lyst til at læse bogen.

Endelig er tilgængelighed et spørgsmål om læsernes egne kompetencer i forhold til at tage bogen til sig, herunder deres læsefærdighed og litteraturforståelse.

Handel med bøger

Forlæggerforeningen udarbejder hvert år et *estimat* over den samlede omsætning af dansk producerede bøger i såvel forbrugerpriser som antal bind. Der findes ikke en helt dækkende statistik for det samlede danske bogsalg.

Figur 5 viser Forlæggerforeningens *estimates* for 2000-2007. Der kan trods udsving ses en stigende tendens i perioden, og det anslås, at bogsalget i 2007 var 7 pct. højere end i 2000 målt i antal bind og 16 pct. højere målt i kroner (løbende priser).

Figur 5. Forlæggerforeningens *estimat* over det samlede bogsalg i Danmark i løbende forbrugerpriser inkl. moms. Forlæggerforeningen baserer estimatet på indrapportering fra medlemsforlagene, forlagsekspeditionerne, regnskabsoplysninger etc.

Kilde: Forlagsstatistikken 2000-2007. Forlæggerforeningen. www.bogmarkedet.dk.

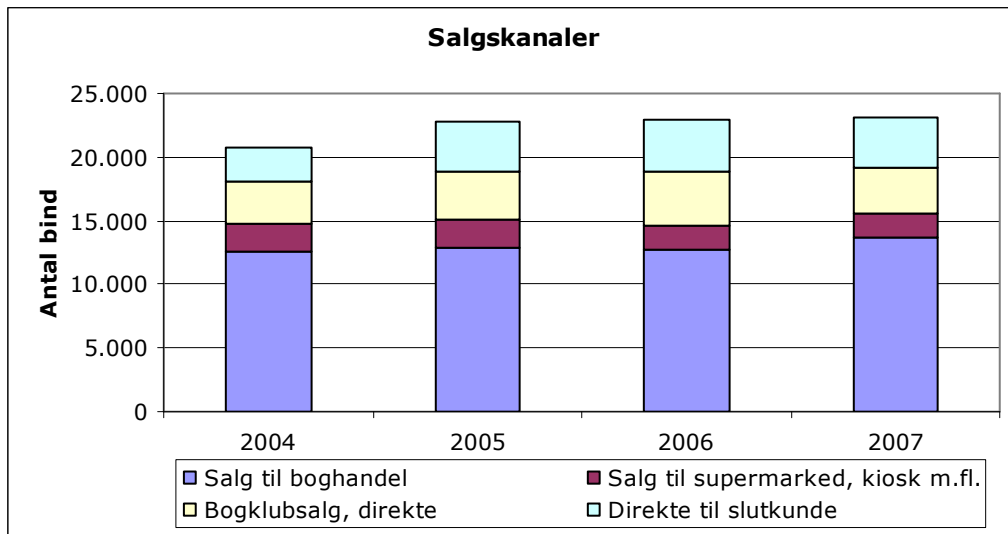
Salgskanaler

Bogkøberen kan i dag vælge mellem mange salgskanaler:

- Boghandler
- Supermarkeder og andre detailhandler, f.eks. museer og specialbutikker
- Bogklubber
- Internet og andet direkte salg.

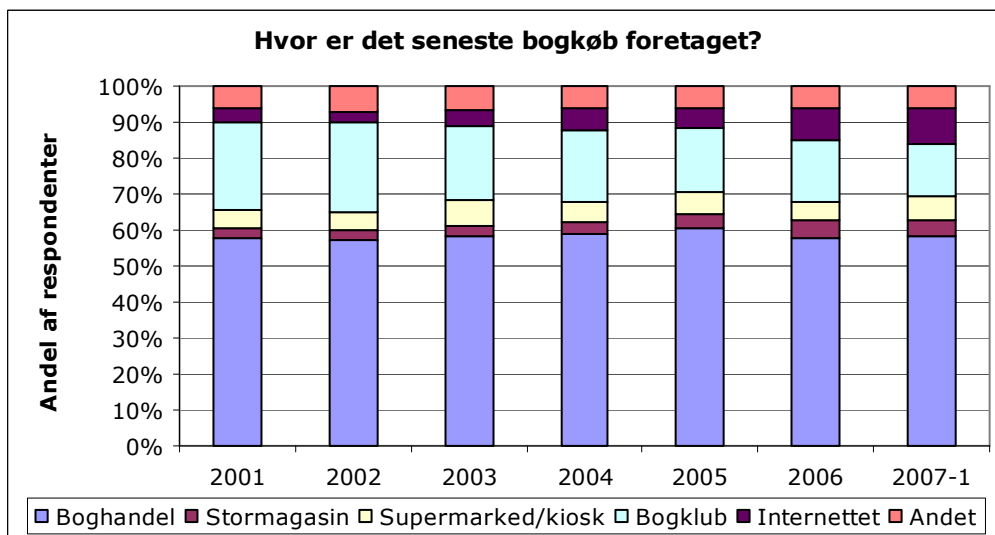
Til *belysning* af størrelsesforholdet mellem salgskanalerne er der her valgt anvendelse af statistikken Bogbarometret, der udarbejdes af Forlæggerforeningen. I denne statistik opgøres størstedelen af de danske forlags salg. Salget er opdelt i typer af salgskanaler, henholdsvis direkte salg til slutkunder og salg til boghandler, supermarkeder og andre, der videresælger til slutkunder. Figur 6 viser fordelingen af bind solgt fra forlagene for den periode, hvorfra der findes

konsistente tal (2004-2007). I perioden er ca. 60 pct. af bindene solgt til boghandler, mens de øvrige salgskanaler tilsammen udgjorde ca. 40 pct. af markedet. Af den korte tidsperiode kan man ikke aflæse nogen tydelig udviklingstendens.

Figur 6. Fordeling af visse forlags salg af bind til fire forskellige salgskanaler jf. Bogbarometret. Et relativt lille salg til udlandet er udeladt. Bogbarometret bygger på omsætning gennem forlagsekspeditionerne samt flere andre kilder, heraf nogle baseret på vurdering. En række forlags omsætning indgår ikke. Udgiverne skønner, at barometret omfatter ca. 80 pct. af den samlede forlagsomsætning. Kilde: Bogbarometret 2000-2007. Forlæggerforeningen og BogMarkedet. www.bogmarkedet.dk.

Private kunders bogkøb fordelt på forskellige salgskanaler kan estimeres på grundlag af de undersøgelser af danskernes bogkøb, som Institut for Konjunktur-Analyse (IFKA) i en årrække har foretaget på vegne af Boghandlerforeningen og Forlæggerforeningen (figur 7). Fordelingen afspejler, hvilken salgskanal bogkøberne senest har benyttet – ikke hvor mange bøger der er købt. Undersøgelsesresultaterne tyder på en svag tilbagegang for de fysiske boghandler og en tilbagegang for bogklubber. Internetsalg, der ved periodens begyndelse udgjorde 4 pct., udgjorde i 2007 9 pct. Supermarketers og andre detailhandlers andel er også vokset i perioden.

Figur 7. Private kunders seneste bogkøb ifølge IFKA-undersøgelse. Grundlaget for undersøgelsen er de respondenter, der har angivet, at de har købt bøger inden for de seneste 12 måneder. 2001-2006-tallene er baseret på 4.800 respondenter, fire undersøgelser i henholdsvis februar, maj, august og november. 2007-1 er baseret på 2.400 respondenter, to undersøgelser i henholdsvis februar og maj. Andet halvår af 2007 er ikke medtaget, fordi svarmuligheden 'stormagasin' ikke var med. Kilde: Privates bogkøb i konstant stigning, Olaf Winsløw, 2008. www.bogmarkedet.dk

Det samlede antal *boghandler* i Danmark inkl. internetboghandler er stabilt. Fra 2000 til 2007 er antallet af boghandler faldet fra 443 til 441.¹⁰ Den traditionelle sortimentsboghandel er præget af to typer kædedannelser:

- Frivillige kæder (mere end 50 pct. af boghandlerne er medlem af en sådan)
- Kapitalkæder (flere butikker med én ejer, omfatter ca. 15 pct. af boghandlerne).

Kædebutikkerne står for omkring 80 pct. af boghandelsalget.¹¹

Titelspredningen hos sortimentsboghandlerne kan ikke dokumenteres. Udvalget har fra en kæderepræsentant fået oplyst, at tre af kædens butikker i provinsen tilsammen havde 10.000 titler på lager, men at fællesmængden kun udgjorde 2.000 titler. Samme kæde oplyste, at man i en forårsuge i 2008 solgte 18.000 bøger fordelt på 8.500 titler. En anden kæderepræsentant har oplyst, at 80 pct. af omsætningen stammer fra bøger, der sælges i færre end 10 eksemplarer pr. butik pr. år.¹² Disse oplysninger *indikerer* en betydelig titelspredning.

Siden anden halvdel af 1990'erne har flere *supermarkeder* indført bøger i varesortimentet. Sortimentet varierer fra supermarked til supermarked, udskiftes løbende og er stærkt begrænset. Supermarkedet sælger således ofte bestsellers og faglitteratur vedrørende udvalgte dele af privatsfæren som kost, have, rejser etc. samt opslagsværker som f.eks. ordbøger.

Ifølge IFKA-undersøgelserne ser det ud til, at bogklubberne oplever en tilbagegang i salget. Udvalget antager, at bogklubberne i disse år påvirkes af konkurrencen fra netboghandler.

Internetsalget har både udenlandske og danske aktører. Der findes fysiske boghandler, der også sælger via nettet, netboghandler, der kun sælger via nettet, og forlag, der sælger direkte til forbrugerne via nettet. Netboghandel indebærer gode søgemuligheder og gennemskelige priser for køberne samt en ændret omkostningsstruktur og mulighed for at profitere på 'the long tail'¹³ for sælgerne. Internetsalget er ifølge IFKA-undersøgelsen i vækst.

Internettet har desuden åbnet en helt ny mulighed for at producere og sælge bøger i digital form. De digitaliserede bøger udgør stadig kun en lille andel af det samlede udbud, men der er ingen tvivl om, at denne andel vil vokse. Den digitale form vil få stor betydning for tilgængeligheden af litteratur og stiller store krav til etablering af beskyttelse af såvel forlags som forfatteres og oversætteres ophavsrettigheder.

Bogpriser

En dispensation fra konkurrencelovgivningen giver i dag det enkelte forlag mulighed for at fastsætte faste priser på 10 pct. af forlagets nyudgivne danske bøger. En sådan fast pris kan gælde i udgivelsesåret og de følgende 5 måneder. Der kan ikke fastsættes faste priser på skole- og lærebøger.¹⁴

Forlag kan desuden jf. samhandelsaftalen mellem Forlæggerforeningen og Boghandlerforeningen fastsætte en vejledende pris for en bog. En vejledende pris kan indgå i et forlags oplysninger til publikum.

En del af bogprisen udgøres af moms. I Danmark har momssatsen på næsten alle varer i mange år været 25 pct. I Norge har man ligeledes samme momssats på de fleste varer, men bøger er fritaget for moms. I lande som f.eks. Holland og Sverige har man differentieret moms, og momssatsen på bøger udgør i begge lande 6 pct.¹⁵

¹⁰ Oplyst af Boghandlerforeningen.

¹¹ Oplyst af Boghandlerforeningen.

¹² Boghandlerforeningens konference d. 8. maj 2008.

¹³ Begrebet 'the long tail' dækker over et salgsmønster, hvor størstedelen af salget er fordelt på et meget stort antal forskellige enheder over en længere periode, og kun en mindre del på nogle få dominerende og hurtigt omsatte standardenheder (f.eks. bestsellers).

¹⁴ Konkurrencerådets afgørelse, journal nr. 4/0120-0301-00187FI//PR, www.ks.dk.

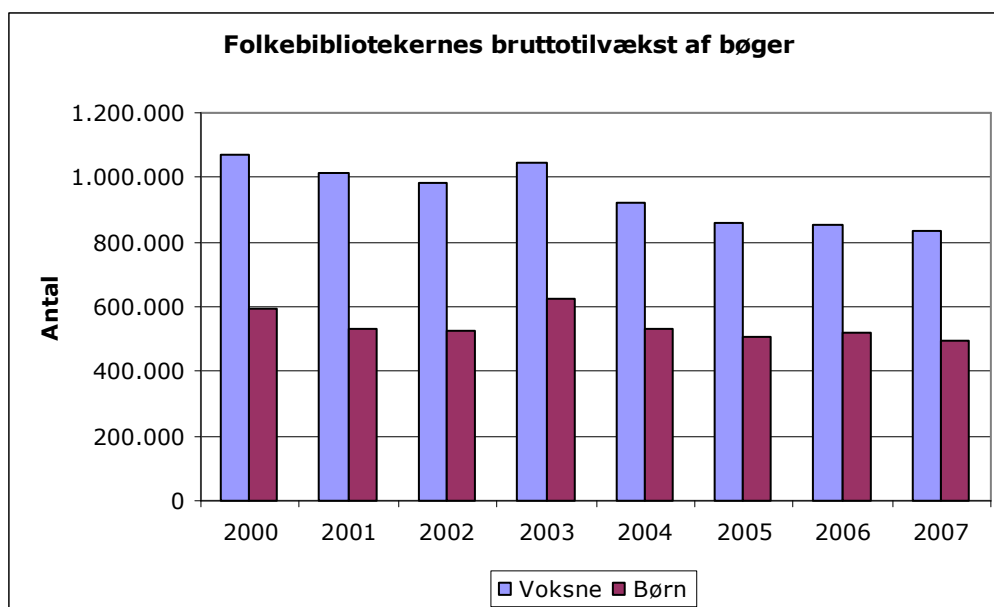
¹⁵ Oplyst af Statens Kulturråd, Sverige, samt kulturministerierne i henholdsvis Norge og Holland.

Udvalget har drøftet konsekvenserne af henholdsvis faste priser og en momssats på 25 pct. på bøger uden at nå til en konklusion.

Biblioteker

Bruttotilvæksten i antallet af bøger på folkebibliotekerne har været dalende i en årrække. Bibliotekerne i Danmark køber stort set alle danske bøger.¹⁶ Bibliotekerne køber således færre eksemplarer af de enkelte titler end tidligere. Det vides ikke, om nedskæringen rammer alle titler, eller om den f.eks. især omfatter den mindre populære og sværere tilgængelige litteratur. Samtidig kasseres flere materialer, hvorfor samlingernes størrelse er faldende.¹⁷

Bibliotekernes indkøb baseres helt overvejende på lektørdtalelser udarbejdet af bibliotekarer med en generalistuddannelse, hvis grundlag er informationsvidenskabeligt. En anden vigtig kilde til information om nyudgivne bøger er dagbladsanmeldelser.¹⁸ Dagbladene har efter udvalgets vurdering relativt større fokus på populære titler og forfattere, mens børnebøger anmeldes sjældnere. Bøger, som ikke i forvejen er kendt af potentielle læsere, risikerer også at være ukendte på biblioteket.

Figur 8. Folkebibliotekernes bruttotilvækst af bøger. Biblioteksstatistikken på www.bibliotekogmedier.dk, der her er anvendt som kilde, medtager nogle korrektioner i forhold til de trykte udgaver. Kilder: Folkebiblioteksstatistik, www.bibliotekogmedier.dk.

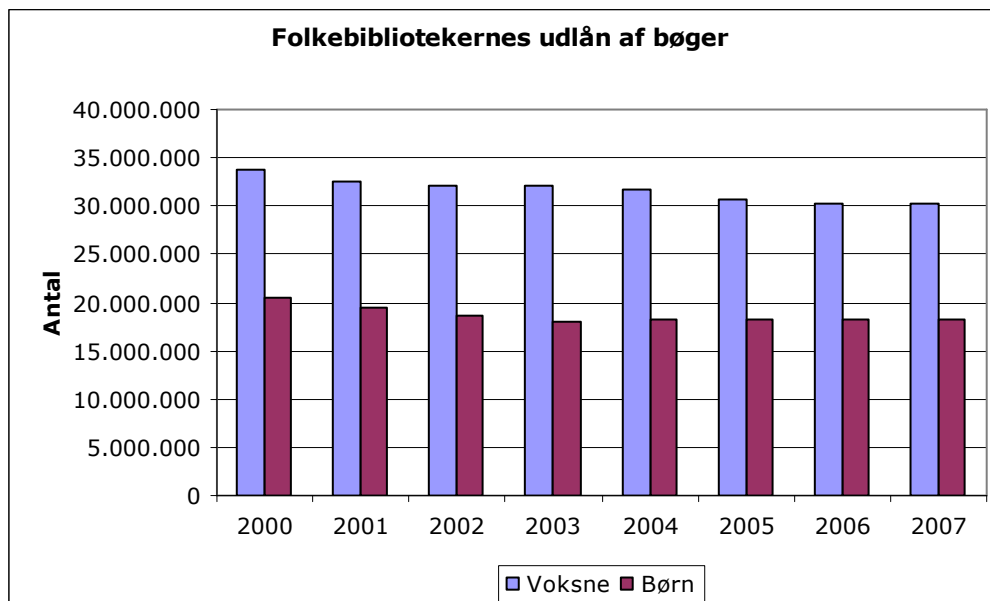
Antallet af biblioteksbetjeningssteder er ligeledes faldet. Fra 2000 til 2007 er antallet af biblioteksbetjeningssteder reduceret fra 800 til 550, svarende til 31 pct.¹⁹ Alene i 2007, kommunalreformens første år, blev 131 folkebiblioteksfilialer lukket. Samme år var faldet i udlån af bøger på 0,4 pct. Det var overvejende meget små filialer, der blev lukket, og tallene kan tyde på, at lånerne har benyttet andre biblioteker.

¹⁶ DBC v. Nanna Agergaard oplyste ved et møde med bogudvalget den 18. februar 2008, at bibliotekerne køber omkring 95 pct. af de på dansk udgivne titler. DBC udarbejder nationalbibliografien og bibliotekskatalogiseringen.

¹⁷ Folkebiblioteksstatistik. www.bibliotekogmedier.dk.

¹⁸ Oplyst af DBC, jf. note 13.

¹⁹ Filialer og bogbusser ultimo året. Folkebiblioteksstatistik 2007. www.bibliotekogmedier.dk.

Figur 9. Folkebibliotekernes udlån af bøger.
Kilder: Folkebiblioteksstatistik, www.bibliotekogmedier.dk.

Som det fremgår af figur 9, er antallet af udlån faldet. Samtidig er benyttelsen af webtjenester øget, og antallet af besøgende på biblioteket er relativt konstant. Flere undersøgelser viser, at omkring halvdelen af de besøgende eller flere ikke låner materialer med hjem, men benytter bibliotekets tilbud på stedet.²⁰

For nogle biblioteksbrugere betyder faldet i antal eksemplarer og betjeningssteder en mindskeelse af bøgernes fysiske tilgængelighed. De lånerne, der ikke på forhånd ved, hvilke bøger de ønsker, og som foretrækker at gå på biblioteket for mere bredt og tilfældigt at studere udvalget på hylderne, kan opleve, at de både har længere vej til biblioteket og færre bøger at vælge imellem.

For andre biblioteksbrugere er tilgængeligheden forbedret. Bibliotekernes lånesamarbejde, som er understøttet af en national kørselsordning samt en national biblioteksdatabase (bibliotek.dk), har skabt bedre søgemuligheder for den internetvante del af biblioteksbrugerne. Disse brugere kan udnytte, at enhver bog på alle landets biblioteker er tilgængelig, og bibliotek.dk, der også kan benyttes via bibliotekets computere, giver mulighed for både målrettet søgning og mere tilfældig surfing i udbuddet.

Sammenfattende kan man sige, at en bestemt brugeradfærd er blevet en forudsætning for at kunne benytte bibliotekets tilbud fuldt ud.

Tendensen til et fortsat faldende indkøb af bøger i folkebibliotekerne bekymrer udvalget, som derfor anbefaler, at folkebibliotekerne hurtigst muligt inddrages i de regionale kulturaftaler, og opfordrer til snarlig dialog mellem stat og kommuner om styrkelse af de kommunale folkebibliotekers indkøb og formidling af kvalitetslitteratur, bl.a. til gavn for uøvede og nye læsere.

Udvalget er opmærksom på, at de regionale kulturaftaler i relation til kunstarterne p.t. drøftes i Kunstrådet, og anbefaler, at bibliotekerne og litteraturen indgår i disse drøftelser.

Af førnævnte kulturpolitiske arbejdsprogram fremgår det, at folkebibliotekernes formidlingsrolle i vidensamfundet skal granskes.²¹ Udvalget anbefaler, at denne granskning inddrager folkebib-

²⁰ Brugernes adfærd på folkebibliotekerne, KL, 2004. www.kl.dk.

Roskildebibliotekernes brugerundersøgelse, 2007. Ikke offentliggjort.

²¹ Et kulturpolitisk arbejdsprogram, s. 14. Kulturministeriet, 2008. www.kum.dk.

liotekernes indkøb og formidling af kvalitetslitteratur. Udvalget lægger vægt på, at denne granskning ikke forsinker inddragelse af folkebibliotekerne i de regionale kulturaftaler.

Formidling af bøger

Bøger formidles til (potentielle) læsere af mange aktører med forskellige metoder og forskellige målgrupper. De væsentligste formidlere er:

- Forlag
- Boghandler
- Biblioteker
- Undervisningssektoren
- Medier.

Forlagene tager sig traditionelt af annoncering, salgsmateriale og kontakt til medierne.

Der afholdes signeringer og foredrag hos mange *boghandler*, hvilket formidler især den nyeste litteratur til læserne. Derudover er den personlige anbefaling i boghandelen en del af formidlingen. Derfor lægger udvalget vægt på, at litteraturundervisning indgår i uddannelsen af boghandlere, og at der fortsat er støtteordninger til afholdelse af forfatterarrangementer i butikkerne.

Næsten 65 pct. af befolkningen kommer mindst én gang om året på *biblioteket*. I 2007 afholdt folkebibliotekerne 8.992 arrangementer, der hovedsagelig bestod i litteraturformidling, f.eks. forfatteraftener. Disse arrangementer har stor spredning og kan handle om alt fra skønlitteratur til lokalhistorie og populær faglitteratur. Folkebibliotekernes formidling foregår desuden via udstillinger, læsekredse og personlig vejledning mv., og for internetbrugere gennem litteraturside.dk.

Bibliotekernes formidlingsinitiativer er af største betydning for ikke mindst uøvede og nye læsere, børn som voksne, og spiller også en vigtig rolle i forhold til mere vante boglæsere. En god formidlingsindsats på det enkelte bibliotek fordrer, at biblioteket råder over personale med de fornødne kompetencer inden for både litteratur og formidling. Det er desuden nødvendigt, at formidlingsinitiativer løbende evalueres med henblik på videndeling mellem bibliotekerne.

Undervisningssektoren er en anden central ambassadør for bogen. På alle uddannelsesniveauer er det væsentligt, at sektoren bidrager til befolkningens mulighed for at læse og tilegne sig litteratur. Det kræver læsefærdighed, litteraturkendskab mv., og undervisningssektoren skal derfor også råde over personale med de fornødne kompetencer inden for både litteratur og formidling.

Også de *elektroniske medier* spiller en vigtig rolle i formidlingen af bogen. Af DR's public service-kontrakt for 2007-2010 fremgår:

"DR skal mærkbart øge omfanget af sin dækning af dansk kultur på radio, herunder DAB, og tv, herunder f.eks. litteratur, film, teater, opera mv."

Radio- og tv-nævnet kommenterer årligt DR's public service-redegørelse. I konklusionen til redegørelsen for 2007 fastslår nævnet, at det særligt vil holde øje med en række områder, hvor opfyldelsen af public service-kontrakten ikke er tydeligt på vej. Blandt disse områder skal i denne sammenhæng fremhæves kravene om en mærkbar øgning af dækningen af kultur og litteratur i radioen samt udvikling af radiodrama. Udvalget tilslutter sig Radio- og tv-nævnets vurdering og understreger de elektroniske mediers mulige store betydning som formidlere af litteratur.

Det er udvalgets vurdering, at *dagblade*, især betalingsdagblade, har øget dækningen af bogstof i de senere år. Et øget fokus på bestsellere, populære forfattere og bogbegivenheder bidrager til, at anmeldelsen af den enkelte bog bliver mindre fremtrædende, ligesom visse genrer, f.eks. børnelitteratur og lyrik, får mindre opmærksomhed.

Læsere

Knap 30 pct. af befolkningen læser skønlitteratur næsten hver uge eller oftere. Lidt færre læser faglitteratur næsten hver uge eller oftere.²²

Den første forudsætning for at fastholde en læsende befolkning er, at børn *lærer at læse*. PISA-rapporten fra 2006 viser, at 16 pct. af de danske 15-16-årige elever, der deltog i testen, betegnes som funktionelle analfabeter. Det svarer til hver sjette elev.²³ Udvalget er bekymret over dette forhold.

Børn skal også lære *at holde af at læse*. De skal have mulighed for at blive bekendt med, hvilken oplevelse og berigelse læsning af kvalitetslitteratur kan være. Det forudsætter, at de har mulighed for at møde bøger hjemme, i medierne, i børnehaven, i skolen og på biblioteket, samt at forældre, pædagoger og lærere besidder hver deres relevante kompetencer for at kunne udfolde en aktiv indsats for at gøre litteratur til en positiv del af børns hverdag.

Initiativer som *Læselyst*, tre ministeriers kampagne om bøger og læsning samt bogpakker til udsatte børn vurderes som nødvendige, målrettede supplementer til den formidling, der er nævnt ovenfor.

²² Danskernes kultur- og fritidsaktiviteter 2004. AKF Forlaget 2005. www.kum.dk.

²³ Danmarks samlede resultater i PISA-undersøgelserne 2006. Undervisningsministeriet, 2007. www.uvm.dk.

Statistik

Manglerne ved den eksisterende offentligt tilgængelige statistik om udgivne bøger og bogmarkedet er allerede påvist af tidligere udvalg. Dette udvalg har derfor koncentreret sig om opstilling af forslag til fremtidig statistik. Dansk bogstatistik bør bringes til at omfatte følgende hovedemner:

- Bogudgivelser
- Bogsalg og bogpriser
- Forfatteres produktionsvilkår
- Forlag og boghandlere.

Når statistikkerne er etableret, anbefaler udvalget, at kulturministeren overvåger disse og udgiver en årlig analyserapport, der forholder sig til hele feltets udvikling samt det mulige behov for en kulturpolitisk indsats.

Alle bogstatistikker bør præsenteres på internettet. Præsentationen bør give brugerne mulighed for at bearbejde tallene elektronisk og f.eks. udtrække tal for særlige kategorier af bøger.

Såvel udvikling som løbende videreudvikling af bogstatistikker stiller krav til en række definitioner. Det er afgørende, at sådanne definitioner matcher branchens behov og anvendes ensartet i de forskellige statistikker. Udvalget anbefaler derfor, at der etableres et kontaktudvalg for bogstatistik, hvori der indgår repræsentanter for hele bogområdet. Kontaktudvalget bør inddrages i fortløbende udvikling af alle bogstatistikker og skal desuden sikre, at der sker en koordinering mellem kategorierne i statistikkerne.

Bogudgivelsesstatistikken, der p.t. består af Bogstatistik udgivet af DBC, og som er udarbejdet på grundlag af Dansk bogfortegnelse, bør forbedres. Forbedringen skal omfatte:

- En ny kategorisering af bøgerne, der giver mulighed for opdeling i bøger til forhandling i detailhandel versus øvrige bogudgivelser
- Tilpasning af øvrige kategorier, således at udvalgte bogtyper kan følges over tid.

Der er behov for en statistik for *bogsalg*, der kan give valide oplysninger om f.eks. *prisudvikling*, salgsmønstre og salg af enkelte titler og bogtyper. Bogtyperne skal svare til kategorierne i udgivelsesstatistikken.

Boghandlerforeningen er i gang med at indføre et nyt salgsregistreringssystem, der kan opgøre salg af bøger på titelniveau. Systemet opbygger en database, der gør det muligt at foretage en omfattende datamining. Det er udvalgets vurdering, at systemet, hvis det opnår en tilfredsstillende dækningsgrad for relevante detailhandler, vil omfatte de nødvendige informationer. Udvalget anbefaler derfor, at Kulturministeriet forhandler med Boghandlerforeningen om, hvordan disse data kan gøres tilgængelige for offentligheden.

Udvalget savner desuden statistik over *produktionsvilkår* og *økonomi* i branchen og stiller derfor forslag om en økonomisk statistik for forfattere, forlag og boghandler. Sådanne statistikker forudsætter en definition af, hvilke forfattere og hvilke virksomheder der skal indgå i statistikken. Statistikken skal omfatte:

- Forfattere: antal forfattere og antal udgivelser skrevet af disse, debut (antal og alder), indtægter (royalty, biblioteksafgift, DR, kunststøtte og andre kilder).
- Boghandler: antal salgssteder, geografisk fordeling og bogomsætning.
- Forlag: antal, omsætning og produktionsvolumen.

Udvalget bemærker, at ønsket om økonomisk statistik harmonerer med EU's arbejdsplan for kultur, hvori udvikling af data, statistikker og metoder samt forbedring af disses sammenlignelighed indgår.²⁴

²⁴ Rådets konklusioner juni 2008 om arbejdsplan for kultur 2008-2010. www.ec.europa.eu.

Litteraturhenvisninger

Vagthundeudvalgets 1. rapport, august 2002. www.bogmarkedet.dk.

Vagthundeudvalgets 2. rapport, september 2003. www.bogmarkedet.dk.

Vagthundeudvalgets 3. rapport, juni 2004. www.bogmarkedet.dk.

Det Danske Bogmarked, Rapport med anbefalinger fra udvalget vedrørende fremtidens danske bogmarked. Marts 2006. www.bogmarkedet.dk.

Bok og marked – en komparativ rapport af markedsrådgiver Terje Fredriksen. Januar 2006. www.bogmarkedet.dk.

Bilag

Bilag 1: Kommissorium

Baggrund

På baggrund af anbefalingerne i rapporten fra udvalget vedrørende fremtidens bogmarked fra marts 2006 indgik samtlige Folketingets partier i marts 2006 en politisk aftale om mere frie priser på det danske bogmarked, hvor det bl.a. fremgår, at:

”Med henblik på at kunne etablere et forbedret grundlag for vurdering af bogmarkedets udvikling er aftaleparterne – i forlængelse af bogudvalgets anbefalinger – enige om, at der nedsættes et udvalg med deltagelse af ministerier og interessenter til overvågning af bogmarkedet, særligt hvad angår bøgernes tilgængelighed, udgivelsen af kvalitetslitteratur og kulturpolitiske hensyn. Dette udvalg får endvidere til opgave at etablere en forbedret statistikproduktion om bøger og bogmarked.

På baggrund af det nye bogudvalgs analyser og overvejelser vil aftaleparterne i folketingsåret 2008/09 drøfte situationen på bogmarkedet i Danmark, herunder behovet for eventuelle nye initiativer”.

Opgaver

Udvalget om bogens kulturpolitiske situation skal overveje mulighederne for at etablere en forbedret statistikproduktion om bøger og bogmarked, og fremkomme med anbefalinger herom.

På baggrund heraf skal udvalget give en generel analyse af bogens kulturpolitiske situation, særligt hvad angår bøgernes tilgængelighed og udgivelsen af kvalitetslitteratur.

Udvalgets sammensætning

Biblioteksstyrelsen (formandskab)	1 plads
Forlæggerforeningen	1 plads
Den Danske Boghandlerforening	1 plads
Danske Skønlitterære Forfattere	1 plads
Dansk Forfatterforening	1 plads
Kunstrådet	1 plads
Kunststyrelsen	1 plads
Fagpersoner	1-2 pladser
En svensk repræsentant	1 plads

Tidshorisont

Udvalget skal løbende rapportere til kulturministeren om udvalgets arbejde og resultater. En samlet rapport med bogudvalgets analyser og overvejelser skal forelægges kulturministeren senest den 1. oktober 2008.

Bilag 2: Udvalgets sammensætning

Udvalget har været sammensat således:

Formand:

- Jens Thorhauge, direktør i Styrelsen for Bibliotek og Medier.

Medlemmer:

- Karsten Blauert, direktør i Politikens Forlagshus (Forlæggerforeningen).
- Olaf Winsløw, direktør (Boghandlerforeningen)
- Lis Vibeke Kristensen, forfatter (Danske Skønlitterære Forfattere)
- Janne Hejgaard, forfatter (Dansk Forfatterforening)
- Finn Hauberg Mortensen, professor på Københavns Universitet (Kunstrådet)
- Marianne Kruckow, centerchef (Kunststyrelsen)
- Lisbeth Worsøe-Schmidt, lektor på Danmarks Biblioteksskole (fagkyndig)
- Jens Andersen, redaktør på Berlingske Tidende (fagkyndig)
- Birgitta Modigh, afdelingschef, Statens Kulturråd (svensk repræsentant).

Styrelsen for Bibliotek og Medier har fungeret som sekretariat ved projektleder Randi Svendsen.

Bilag 3: Personer og organisationer, der har haft foretræde for bogudvalget

Udvalget har indhentet information og inspiration ved at invitere følgende personer til at præsentere udvalgte problemstillinger:

- Richard Knight, Operations BookScan
- Nanna Agergaard, Dansk BiblioteksCenter (DBC)
- Charlotte Thyberg, Dansk Supermarked
- Asger Flygare, Arnold Busck International Boghandel
- Ib Schierbeck, Tranquebar – Rejseboghandel og café
- Jan Thielke, formand for Danske Skønlitterære Forfattere
- Frantz Iver Gundelach, formand for Dansk Forfatterforening
- Karsten Blauert, formand for Forlæggerforeningen
- Gitte Balling, ph.d.-studerende fra Danmarks Biblioteksskole.

Bilag 4: Oversigt over eksisterende statistik

Bogudgivelser

Bogstatistik, DBC. www.bogmarkedet.dk.

Bogsalg og bogpriser

Bogbarometret, Forlæggerforeningen og BogMarkedet. www.bogmarkedet.dk.

Forlagsstatistikken, Forlæggerforeningen. www.bogmarkedet.dk.

Culture Statistics – Eurostat pocketbook, 2007, epp.eurostat.ec.europa.eu.

Firmaernes køb og salg efter tid, branche og beløb, Danmarks Statistik.
www.statistikbanken.dk.²⁵

Detailomsætningen, Danmarks Statistik. www.statistikbanken.dk.²⁶

Forfatteres produktionsvilkår

Biblioteksafgift 2007, Biblioteksstyrelsen. www.bs.dk.

Støtteudbetalinger fra henholdsvis Kunstrådet og Statens Kunstfond.

Danske forfatteres arbejdsvilkår, u.å., Kulturministeriets Kunstsekretariat.

Forlag og boghandlere

Forlagsstatistikken, Forlæggerforeningen. www.bogmarkedet.dk.

Generel erhvervsstatistik, Danmarks Statistik. www.statistikbanken.dk.²⁷

²⁵ Branchekoder: 22.11.10 Udgivelse af bøger, brochurer mv. med eget trykkeri, 22.11.20 Udgivelse af bøger, brochurer mv. uden eget trykkeri, 51.47.45 Engroshandel med bøger, papir og papirvarer, 52.47.00 Bog- og papirhandlere (Dansk Branchekode 2003).

Fra og med statistikåret 2008 erstattes disse branchekoder af 58.11.00 Udgivelse af bøger, 46.49.20 Engroshandel med bøger, papir og papirvarer, 47.61.00 Detailhandel med bøger (Dansk Branchekode 2007).

²⁶ Branchekode 52.47.00 Bog- og papirhandlere (Dansk Branchekode 2003).

²⁷ Se note 1.